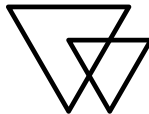

Johan Van Duyse

De
verkeerde
doden

WILLEMS UITGEVERS

(Cover)foto's: (bc), Johan Van Duyse
Coverontwerp: Willems Uitgevers
Opmaak boek: Willems Uitgevers

© Willems Uitgevers, Noorderwijk, 2021

Web: <https://boeken.cafe>

ISBN 978 949 3242 210
Depot D/2021/13.616/22

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of worden openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke (elektronische of mechanische) wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever of auteur.

Aarzel niet om speciale oorlogsraden te gebruiken. Het is belangrijk dat de soldaten de efficiëntie inzien van deze uitzonderingscommissie. De procedure moet dus snel verlopen opdat de onmiddellijke bestraffing als duidelijk voorbeeld kan dienen.

(Nota van generaal de Villaret van 20 oktober 1914)

INHOUD

Inleiding	6
Eloi-Félix Fabre.	
Bang van Franse kogels, gedood door Franse kogels.	12
Brieven gevonden in de nalatenschap van Lucie Salmon, geboren Ardent (°1895 - † 1981)	13
Edouard Fuzier.	
'Mijn zoon wilde niet schieten op zijn beste vriend.'	38
Uit het plakboek van Edouard Fuzier (gevonden door Anna Lemaître, achterkleindochter). Niet gedateerd.	39
Vader Fuzier bezoekt kolonel Bourgeon. 13 maart 1924	41
Fuzier bezoekt advocaat Lafloque. 12 juni 1924	51
Vader Fuzier bezoekt de ouders van Eloi Fabre. 4 augustus 1924	67
Op bezoek bij Lucie Ardent. 4 augustus 1924	96
Verslag van mijn bezoek aan meester Lafloque. 3 juli 1925	106
Fuzier bezoekt Miquel. 24 juli 1925	112

Etienne Miquel.	
'Ik had nooit een beste vriend.'	118
Etienne Miquel vertelt over de brieven en over veel meer	143
Opa is zo graag opa	158
Charles Peyre.	
De eeuwige deserteur.	166
Notitie (gevonden in het dagboek van Robert Grapin. 11 november 1930)	213
De lange tocht naar eerherstel	228
Bibliografie	232
Dank je wel	234
Over de auteur	235

INLEIDING

Het was een gedenkwaardige 11 novemberviering in Aulas, een dorpje van 439 inwoners in de buurt van Le Vigan in het Franse departement Gard. Eloi-Félix Fabre werd als zesentwintigste gemeentelijke held op het dodenmonument toegevoegd, 103 jaar na zijn onnatuurlijke dood. Hij, eerst boerenzoon, later textielarbeider, mocht eindelijk op dezelfde gedenkplaat staan als zijn broer Edmond-Louis. Die was altijd al een held geweest, meteen vanaf het moment dat hij in 1918 sneuvelde. Eloi niet, Eloi was geen held. Als twintigjarige was hij op 18 december 1914 in dienst gegaan. Hij overleed op 27 augustus 1915. Gefusilleerd door de eigen troepen. Een *non mort pour la France*.

Het regende in de nacht van 10 op 11 augustus 1915. Eloi Fabre zat samen met Charles Peyre op nauwelijks dertig meter van de eerste Duitse loopgraaf te wachten tot hun dienst erop zou zitten. Albert Fuzier en Etienne Miquel lagen twintig meter verderop. Het was de zoveelste verschrikkelijk deprimerende dag voor het 163^e infanterieregiment in en rond Flirey, dat dorpje in die strategisch belangrijke sector tussen Toul en Verdun. Hun regiment zou er elf maanden blijven en verloor in die periode 3600 mensen: gedood, gewond of vermist.

Om middernacht namen de vier soldaten hun plaatsen in. Het was een uiterst gevaarlijke driehoek waarvan de Duitsers twee zijden in handen hadden en dus van twee kanten op de Fransen konden schieten. De opdracht voor de vier was even duidelijk als zwaar: 'Het was ten strengste verboden de post te verlaten op straffe van verschijnen voor de kriegsraad.' De lange wacht en het natte weer werkten op de zenuwen van de jongemannen. Ze beklagden zich over de hevige regenval die ze moesten ondergaan terwijl hun kameraden-soldaten droog zaten.

Om half zes riepen de Duitsers – amper dertig meter was de afstand tussen de vijandelijke linies – iets naar hen. Dat, als

ze die dertig meter overbrugden, de oorlog voorbij was. Peyre begon met de *boches* te praten, wisselde signalen uit, klom uit de loopgraaf, liet wapen en uitrusting achter, liep naar de vijandelijke loopgraaf en verdween.

Volkomen verbouwereerd bracht Fabre zijn kompanen Fuzier en Miquel op de hoogte. 'Peyre is vertrokken naar de boches!' Na enkele minuten – het kunnen er tien geweest zijn – richtte Miquel zich op tot boven de borstwering van de loopgraaf en riep naar Peyre: 'Gaat het goed met je?'

'Ja hoor, ik ben veilig', schreeuwde Peyre terug. 'Je kunt komen'. Miquel nam op zijn beurt de ultieme beslissing: 'Ik heb genoeg van dit leven, ik ga ook.' Hij verliet de loopgraaf, liet zijn uitrusting achter, vroeg Fuzier zijn ransel aan te geven en verdween richting de Duitsers. Fabre en Fuzier hebben hem nooit meer teruggezien.

Geen van beiden hadden hun wapen gebruikt om Miquel te beletten naar de vijand te vluchten. 'Nee, ik heb niet geschoten op Miquel. Hij was niet alleen een landgenoot, maar ook mijn beste vriend', verklaarde Fuzier als vanzelfsprekende verdediging.

In het logboek van het regiment staat er op die 11de augustus niets anders dan: 'Geen verandering in de plaatsing van de bataljons. Eén dode en twee verdwenen.' Die twee, dat moeten Peyre en Miquel zijn.

Fabre en Fuzier werden nog dezelfde dag aangehouden en in een kelder in het nabijgelegen Noviant-aux-Prés gevangengenomen. Bij hun ondervragingen vertelde Fuzier dat ook Fabre had willen deserteren, maar dat hij hem had overgehaald te blijven omdat ze toch snel met verlof zouden kunnen gaan. Fabre had, zo zei hij, geroepen dat hij niet wou gaan: 'Liever Fransman dan Duitser.' Hij bekende ook dat hij bang was voor de Franse kogels die hem tijdens zijn vlucht misschien zouden kunnen raken. 'Maar eigenlijk was dat niet waar, ik had nooit die intentie', zou hij later verklaren. Helaas voor hem werden zijn 'ik was bang voor de Franse kogels' meer geloofd dan zijn latere woorden. Fabre bracht

Fuzier in verlegenheid toen hij vertelde dat deze de ransel had aangereikt aan Miquel toen die uit de loopgraaf kwam.

Fabre en Fuzier verschenen de 26ste augustus voor de krijgsraad. Brigadier Jaigu van het tweede koloniaal artillerieregiment moest hen verdedigen. Die taak was bij voorbaat gedoemd te mislukken. Wellicht waren er orders van de top van de 76^e divisie om streng op te treden en heeft generaal de Vassaert bevelen gegeven om voorbeelden te stellen om de plaag van deserties in te dijken. Wat zich in die krijgsraad heeft afgespeeld, wordt deels in dit boek gereconstrueerd.

Het eindoordeel luidde dat beide mannen, ondanks hun onberispelijke staat van dienst, ter dood moesten worden gebracht. ‘Ze hadden twee kameraden geholpen bij hun desertie.’

Op de ochtend van de 27ste augustus – het was zeven uur – werden de jongens in Manonville voor de ogen van de verzamelde troepen geëxecuteerd. Kolonel de Mallery, president van de krijgsraad, stond erbij. Fuzier en Fabre vielen neer; de dokter constateerde elf kogelwonden in de borststreek. Bij Fuzier was de rechterhand gebroken door een kogel. Een andere zat in de schedel achter het oor. Dat moet het genadeschot geweest zijn.

Hun families moesten de kosten van het proces betalen: 12,55 franc.

Over de 27ste augustus staat in het regimentsdagboek dat er geen wijzigingen waren en dat er vijf gewonden waren gevallen. Mogelijk zijn de twee op de 26ste augustus gemelde doden Fabre en Fuzier, al werden ze een dag later gefusilleerd. Het zou toch vreemd zijn niets over dit tweetal te vermelden, ook al was het de verkeerde dag?

De beide mannen liggen begraven op een Franse begraafplaats. ‘Mort pour la France’ staat er op hun kruisje, hoewel ze geen aanspraak konden maken op deze titel. Op de website Mémoire

des hommes staan ze allebei vermeld bij de geëxecuteerden, bij de *non mort pour la France*. Voor Fuzier is de wijziging van *non mort* naar *mort pour la France* misschien nog te begrijpen, want de Franse president verleende hem in 1925 amnestie, op basis van totaal verkeerde argumenten weliswaar. Fabre kreeg nooit amnestie.

De twee deserteurs, Peyre en Miquel, kwamen in een Duits krijgsgevangenkamp terecht. Ze werden 'bij verstek' ter dood veroordeeld, maar kregen na de oorlog een nieuw proces. Er werden verzachtende omstandigheden aangevoerd en de mannen werden tot gevangenisstraf en dwangarbeid veroordeeld. Tegen het einde van de jaren twintig waren ze weer een vrij man en namen met wisselend succes hun plek in de maatschappij in.

11 août Des de changement dans l'emplacement des
Bataillons
Morts: 4 tue', 2 disparus

In het logboek van het regiment staat er op die 11de augustus niets anders dan: 'Geen verandering in de plaatsing van de bataljons. Eén dode en twee verdwenen.' Die twee, dat moeten Peyre en Miquel zijn.

De graven van Eloi-Félix Fabre en Samuel Albert Fuzier, met de vermelding 'mort pur la France'. Deze vermelding is compleet fout. De jongens hebben nog steeds de stempel 'non mort pour la France'. De coverfoto bevat dezelfde foute informatie.

L'Inculpé
Fabre Eloi

Zijn handtekening zetten kon Eloi Fabre wel. Daar bleef het bij.

1915
26 août Mêmes emplacements que la veille
Fait à trois, à Blies

Het logboek vermeldt dat er op 26 augustus twee doden vielen (en niet op 27 augustus). Ook dit was fout.

Ministère des armées - Ministère des Hommes

46e Division
Conseil de Guerre

Procès Verbal d'exécution
à mort

L'an mil neuf cent quinze, le vingt sept août, à sept heures.

Nous, Héraut Jean Marc, sergent, greffier près le Conseil de Guerre de la 46e Division, agissant en vertu des ordres de Monsieur le Général de Cassart, Commandant la 46e Division, en date du vingt six août mil neuf cent quinze.

Nous sommes transporté à Minerville (Meurthe et Moselle) pour assister à l'exécution de la peine de mort, prononcée le vingt six août mil neuf cent quinze, par ledit Conseil de Guerre, en réparation du crime d'avoir favorisé la désertion à l'ennemi de deux militaires, contre le nommé Fuzier Albert, né le 21 Février 1886, à Brusque, arrondissement de Saint affrique, département de l'Argonne, fils d'Edouard et de Françoise Arais, profession de commerçant, demeurant avant son entrée au service à Graissac, arrondissement de Brieul, département de l'Yveline.

Arrivé sur le lieu de l'exécution, Nous, greffier soussigné, avons donné lecture au condamné, en présence de Monsieur le Lieutenant Colonel De Malleray, Commandant le 810e Régiment d'Infanterie, Président dudit Conseil de Guerre, et devant les troupes rassemblées en armes, du jugement précité, ainsi

Proces-verbaal van het overlijden van Albert Fuzier.

ELOI-FELIX FABRE.
BANG VAN FRANSE KOGELS,
GEDOOD DOOR FRANSE KOGELS.

26 augustus 1915

Mijn liefste Lucie,

Dit is mijn laatste brief aan jou. Als je deze leest, zal ik dood zijn, gefusilleerd. Het is nu donderdagavond en morgenvroeg om zeven uur gaan ze me doodschietsen. Franse soldaten zullen mij terechtstellen. Over enkele uren ben ik er niet meer. Ik beef over mijn hele lijf, lieve Lucie, maar ik moet het je zo zeggen zonder omwegen. Ik kan toch niet doen alsof en beginnen over het mooie augustusweer, of dat het eten lekker is, of dat er over mijn gezondheid niets verkeers te zeggen valt? Morgen is het gedaan met mij.

Lieve Lucie, echt niets deed ik verkeerd, echt niets waarvoor je je om je Eloi zou moeten schamen, gisteren niet, vandaag niet en zeker in de toekomst niet. Waarom ik dan toch veroordeeld ben? De krijgsraad verwijt mij dat ik, samen met Albert Fuzier, niet geschoten heb op Etienne Miquel en Charles Peyre. Die twee liepen over naar de Duitsers toen ze samen met Albert en ik in de loopgraaf zaten, nauwelijks dertig meter van de vijand. Wij hebben niets gedaan om hen te beletten te deserteren. Wij hadden hen moeten neerschieten. Maar je schiet toch niet op je vrienden, op mannen met wie je al zoveel hebt meegemaakt? De krijgsraad verwijt mij bovendien dat ik eraan gedacht zou hebben om ook te gaan en dat ik Peyre een hand heb gegeven toen hij naar de Duitsers vertrok. Maar lieve Lucie, ik ben gebleven omdat ik liever Fransman ben dan Duitser. Fuzier zegt dat hij me tegengehouden heeft. Dat is niet waar, hij liegt. Hij vertelde dat omdat hij dacht dat hij door mij te beschuldigen een kleinere straf kon krijgen. Het is hem niet gelukt. Hij wordt morgen samen met mij terechtgesteld.

Ik ben het verhaal van mijn laatste dagen en weken en maanden aan het vertellen aan onze aalmoezenier. Die schrijft het allemaal